

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1940

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

αὐτὴ ἐμφάνιση ἀνοίξαν γι' αὐτὸν διάπλατες οἱ θύρες τῆς ἐπιτυχίας. Ὁ Τοσκάνι, μόλις τὸν ἄκουσε, τὸν ἐκάλεσε νὰ λάβει μέρος στὴ Σχάλα τοῦ Μιλάνου, στὸ «Φάλσταφ» τοῦ Βέρνι καὶ στοὺς «Μάϊστερσίγγερ» τοῦ Βάγνερ. Ἀπὸ τότε ὁ Νικολάου ἔγινε ὁ περιζήτητος μπάσσος σ' ὅλες τὶς λυρικές σκηνές τῆς Ἰταλίας, ἔπειτα στὸ Λονδίνο, στὸ Παρίσι, στὴν Ἀμερική.

Στὴν Ἀθήνα εἶχε ἔρθει στὰ 1905 καὶ θυμοῦμαι τὸν ἐνθουσιασμό πού εἶχε προκαλέσει μὲ τὶς συναυλίες του. Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ τὴ συγκίνησή μου ὅταν ἡ Διεύθυνση τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν μου ἀνέθεσε νὰ τὸν συνοδέψω στὸ πιάνο σ' ἓνα του ρεσιτάλ. Τραγούδησε τὸ «Βουκόλακα» τοῦ Σούπερι, τὴν Ἄρια ἀπὸ τοὺς «Γάμους τοῦ Ἀλέξανδρου» τοῦ Χαίντελ καὶ τὴ «Συκοφαντία» ἀπὸ τὸν «Κουρέα τῆς Σεβίλλας». Μοῦ φαίνεται σὰ ν' ἀκούω ἀκόμα τὴν ὠραία, βαθειά, βελουδένια φωνή του, μὲ τὴ ζωντανὴ δραματικὴ ἔκφραση, τὴν ἀψογῆ ἀπαγγελία, πού ὁμοίᾳ μ' αὐτὴ δὲν ἔχω ἀκούσει ἄλλη ὡς τώρα, τὴ χαρακτηριστικὴ ἀπόδοση τοῦ ὄφους σὲ κάθε ἔργο πού ἐκτελοῦσε. Ἀκόμα κι' ὅταν, μὲ τὴν ἡλικία, λιγότεψε ὁ πλοῦτος τῆς φωνῆς του, ἡ τέχνη καὶ ἡ ἀπαγγελία του ἔφταναν γιὰ νὰ προκαλέσουν μιὰ βαθειὰ καλλιτεχνικὴ συγκίνηση, ὅπως φάνηκε στὴν τελευταία συναυλία πού ἔδωσε πέρυσι στὸν «Παρνασσό». Μετὰ σπάνια αὐτὰ χαρίσματα ὁ Νικολάου κατέκτησε μιὰ θέση ξεχωριστὴ ἀνάμεσα στὸν παγκόσμιον καλλιτεχνικὸ στίβον.

Καὶ ὅταν ἐνίωσε ὁ ἴδιος πὺς ἦταν καιρὸς ν' ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὴ σκηνή, πρὶν τὸν ἐγκαταλείψουν ὅλως διόλου οἱ φωνητικὲς του δυνάμεις, ἀποφάσισε ν' ἀφιερῶσει τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του στὴ μόρφωση τῆς νέας γενεᾶς, στὴν ἀρχὴ ὡς καθηγητῆς τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν, ἔπειτα ὡς διευθυντῆς ἀπὸ τὸ 1924 ὡς τὸ 1930. Ἰδρυσε κατόπι δικὴ του σχολή, τὴν «Ὁδικὴ καὶ Μελοδραματικὴ Ἀκαδημία» καὶ μόρφωσε πολλοὺς κι' ἀξιόλογους μαθητῆς.

Εὐγενέστατος καὶ συμβιβαστικὸς καθὼς ἦταν, ἐχρησίμεψε ὡς ἐνωτικὸς κρίκος ἀνάμεσα στὰ δύο ὠδεῖα, ὅταν ἀποφάσισαν νὰ συμπράξουν γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ Συλλόγου Συναυλιῶν, καὶ κατώρθωνε πάντα μὲ τὴ διπλωματικότητά του νὰ ἐξομαλύνει πολλὰς διαφορὰς. Καὶ τώρα πού δὲν ὑπάρχει πιά μορφοῦμε ν' ἀποκαλύψομε μιὰ

γενναία χειρονομία του πού εἶχε παρακαλέσει τότε νὰ μείνει μυστικὴ. Ὅταν περνοῦσε ὁ Σύλλογος Συναυλιῶν τὶς πρὸ κρίσιμες στιγμὲς του καὶ κινδύνευε νὰ διαλυθεῖ, ὁ Μητρόπουλος μὲ τὸ Γεν. Γραμματεῖα τοῦ Συλλόγου γύρισαν ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα ζητώντας ἀπὸ τοὺς πολυτάλαντους Ἀθηναίους νὰ τὸν ἐνισχύσουν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κ. Μιλτ. Νεγρεπόντη, πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶχε προσφέρει γενναία ποσά, κανέναν δὲ βρέθηκε ν' ἀνοίξει τὸ πουργί του. Καὶ μόνο ὁ Νικολάου ἔδωσε ἓνα ποσὸ σημαντικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Τὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του πέρασαν σὰν ἓνα φωτεινὸ καὶ γαλήνιο ἡλιοβασίλεμα. Ἀγαπητὸς σὲ ὄλους, γιὰ ποτὲ δὲν πίκρανε κανένα, δὲν κρατοῦσε κάκια γιὰ κανένα. Ἄφινε κι' ἂν εἶχε κανένα παράπονον νὰ ξεθυμάνει μὲ μιὰ λεπτὴ, γελαστὴ, ἀκακὴ εἰρωνεία. Δὲν τοῦ δόθηκε νὰ χαρεῖ τὴ γλύκα καὶ τὴ θαλωρὴ τῆς οἰκογένειας. Ἡ μοναδικὴ λατρεία του, ἔξω ἀπὸ τὴν τέχνη, ἦταν ἡ λατρεία γιὰ τὴ μάνα του. Ἐπρεπε, ὅπου κι' ἂν βρισκόταν, νὰ ξεκινήσει, ἀπὸ τὴν Ἀμερική, ἀπὸ τὸ Λονδίνο, ἀπὸ ὅπουδὴποτε, νὰ πάει νὰ τὴ βρεῖ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ὅσπου ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν ἔφερε μαζί του. Τώρα καὶ κάμποσα χρόνια, πού εἶχε πεθάνει, ζοῦσε μόνος, γεμίζοντας τὸν καιρὸ του μὲ τὸ μορφωτικὸ του ἔργο.

Ἡ τελευταία φορὰ πού ἀκούστηκε ἡ φωνὴ του ἦταν στὸ γεῦμα πού δόθηκε στὶς 31 τοῦ Μάρτη πρὸς τιμὴ τοῦ

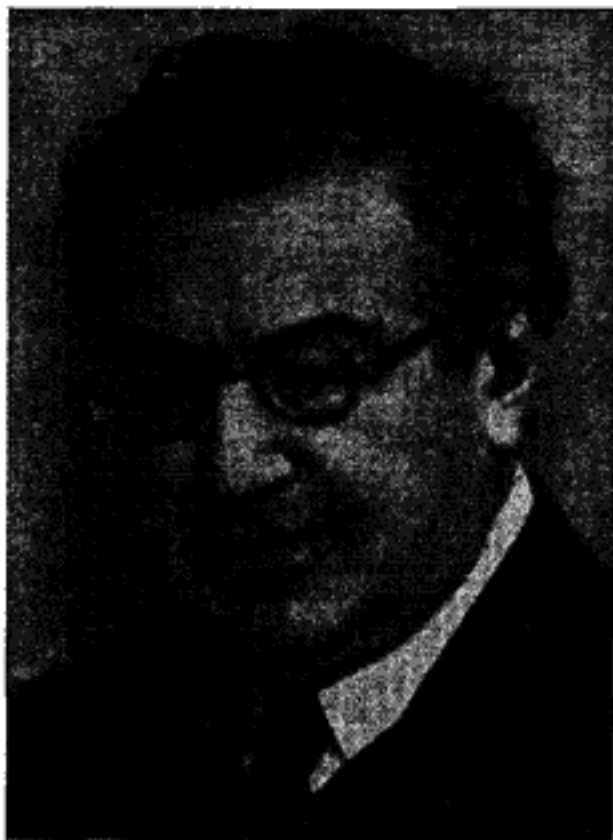
Καλομοίρη. Εἶπε λόγια εὐγενικά, συναδελφικά, γεμάτα καλωσύνη, ἀφίνοντας ἔτσι σ' ὄλους τοὺς φίλους καὶ συναδέλφους του μιὰ γλυκύτατη ἀνάμνηση.

ΛΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Οἱ ἀνώνυμοι μεταφρασταὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ρήγα Βελεστινλή στὴ ρωσικὴ.

Ὁ ἱστοριοδίφης κ. Ν. Τράϊκωφ, πού καταγίνεται μὲ τόσο ζῆλον μὲ τὸ φιλελληνισμὸ τῶν Ρώσων, δημοσίευσε τώρα τελευταία στὴ «Βυζαντινὴ καὶ νεοελληνικὴ ἐπετηρίδα» (τόμ. XVI) (1) τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Βέη δυὸ μετα-

(1) Ἡ Ἐπετηρίδα τοῦ κ. Βέη δὲν ἔρθεε στὶς 28

ΚΩΣΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

φράσεις στὴ ρωσικὴ τοῦ ποιήματος « Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων », ποὺ οἱ περισσότεροὶ ἀποδίδουν στὸ Ρήγα, καὶ μιὰ τοῦ « Θούριου » τοῦ Ρήγα Βελεστινλή (*).

Πρέπει νὰ εἴμαστε εὐγνώμονες στὸν κ. Ν. Τράϊκωφ, διότι κατώρθωσε νὰ ἀνακαλύψει τὶς ρωσικὲς μεταφράσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Ρήγα, οἱ ὁποῖες ἕως σήμερα εἶχαν μείνει ἀγνωστες στοὺς ἱστορικοὺς ποὺ ἐγράψαν γιὰ τὸ Ρήγα.

Οἱ ρωσικὲς μεταφράσεις δημοσιεύτηκαν ἀνόνομα. Στὸ τέλος τῆς πρώτης μετάφρασης τοῦ « Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων » ὑπάρχει μόνον τὸ ἕνα ἀρχικὸ γράμμα τοῦ μεταφραστοῦ: Γ, στὴ δεύτερη ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο ἀρχικὰ γράμματα τοῦ μεταφραστοῦ: Δ. Σ., στὴ μετάφραση τοῦ Θούριου ὁ μεταφραστὴς δὲν πρόσθεσε οὔτε τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ὀνόματός του.

Ὁ κ. Τράϊκωφ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξακριβώσει τὰ ὀνόματα τῶν ἀνωμόνων μεταφραστῶν. Σχετικὰ γιὰ τοὺς μεταφραστὲς τοῦ « Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων » γράφει: « Nous concluons des initiales du deuxième traducteur qu'elles ont été faites par les Grecs, établis en Russie » (σελ. 4), γιὰ τὸν ἀνόνομο δὲν μεταφραστὴ τοῦ Θούριου δὲν ἀναφέρει τίποτα.

Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι ἡ πρώτη μετάφραση τοῦ « Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων », καθὼς καὶ ἡ μετάφραση τοῦ Θούριου εἶναι καμωμένες ἀπὸ τὸ γνωστὸ ἑλληνιστὴ καὶ μεταφραστὴ τῆς Ἰλιάδας τοῦ Ὀμήρου στὴ ρωσικὴ Νικόλαο Γναΐδης, ποὺ δημοσίευσε στὰ 1825 καὶ μιὰ συλλογὴ δημοτικῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν σὲ ρωσικὴ μετάφραση. Δυστυχῶς δὲ βρῆκα στὶς ἐδῶ βιβλιοθήκες τὴ συλλογὴ τοῦ Γναΐδης, τῆς ὁποίας ὁ τίτλος κατὰ τὸν Σ. Μενάρδου εἶναι: « Δημοτικὰ τραγούδια συγχρόνων Ἑλλήνων μετὰ μεταφράσεως, συγκρίσεως πρὸς δημώδη ρωσικὰ ᾄσματα καὶ σημειώσεων ὑπὸ Ν. Γνέδιτς-εμ. Ἐν Πετρούπολει 1825 » (*).

Ὁ Μενάρδος προσθέτει ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ Γναΐδης περιέχει 10 κλέφτικα τραγούδια, ἀλλὰ δὲν ξέρω ποιά ἀκριβῶς εἶναι, διότι δὲν μᾶς δίδει τοὺς τίτλους τῶν τραγουδιῶν. Παρακάτω ὁ Μενάρδος γράφει: « Τῶν τραγουδιῶν προτάσσεται μακρὸς πρόλογος 40 σελίδων, ὅπου ὁ Γνέδιτς μνημονεὺει τοῦ Γκαίτε, τοῦ Φωριέλ, τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Μουστοξύδη καὶ κατόπιν καταχωρίζει τοὺς ἑλληνικοὺς στίχους ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τοὺς ρωσικοὺς, παρατηρῶν ὅτι ἀκολουθεῖ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Φωριέλ, ὡς τὴν γνησιωτάτην ». Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, γράφοντας γιὰ τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια, μνημονεὺει τὴν μετάφραση τοῦ Γναΐδης, ἀλλὰ οὔτε αὐτὸς ἀνα-

φέρει ἂν στὴ συλλογὴ τοῦ Γναΐδης ὑπάρχουν καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα (**). Στὶς βιβλιοθήκες τῆς Ἀθήνας πιστεύω νὰ ὑπάρχει κανένα ἀντίτυπο. Ἄν σ' αὐτὴ τὴ συλλογὴ ὑπάρχει ἡ πρώτη μετάφραση τοῦ « Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων », καθὼς καὶ ἡ μετάφραση τοῦ Θούριου, ποὺ δημοσιεύει ὁ κ. Τράϊκωφ, τότε βέβαια δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἀνόνομος μεταφραστὴς αὐτῶν εἶναι ὁ Ν. Γναΐδης. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ὑπάρχουν οἱ μεταφράσεις αὐτῆς στὴ συλλογὴ τοῦ Γναΐδης, ἐγὼ πάλι αὐτὸν θεωρῶ ὡς μεταφραστὴ. Πρὸς ὑποστήριξη τῆς γνώμης μου, ὅσον ἀφορᾷ τὸ « Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων », ἔρχεται τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ μεταφραστοῦ: Γ., ποὺ εἶναι καὶ τὸ ἀρχικὸ γράμμα του, καὶ ἡ πόλη: (Πετρούπολις), ποὺ ὑπάρχει στὸ τέλος τῆς μετάφρασης, πόλη ὅπου ζοῦσε ὁ Γναΐδης καὶ τύπωσε τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια.

Παραδέχομαι ἐπίσης ὅτι μεταφραστὴς τοῦ Θούριου εἶναι ὁ Νικόλαος Γναΐδης μολονότι στὸ τέλος τῆς μετάφρασης δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ διαφωτιστικόν.

Ἡ μετάφραση τοῦ Θούριου δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ « Sovremennik » δέκα χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ποῦσκιν, ὅπως γράφει ὁ κ. Τράϊκωφ (σελ. 5), δηλαδὴ στὰ 1847, ἀφοῦ ὁ Ποῦσκιν εἶχε πεθάνει στὰ 1837. Στὰ 1847 δὲ ζοῦσε ὁ Γναΐδης (ξέρομε ὅτι πέθανε στὰ 1888), ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἀποδώσουμε τὴν μετάφραση σ' αὐτόν, γιὰτι μὴ ποιοῦμε νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι ἡ μετάφραση βρέθηκε στὰ κατάλοιπά του, ἢ κυκλοφόρησε σὲ χειρόγραφο καὶ οἱ συγγενεῖς του ἢ κανένας φίλος του τὴν ἔστειλε στὸ περιοδικὸ « Sovremennik », τὸ ὁποῖο τὴ δημοσίευσε.

Κατὰ τὸν κ. Τράϊκωφ « la traduction est faite d'après le texte publié par Fauriel » (σελ. 5). Ἰδὲ ὅτι ἡ μετάφραση ἐγίνε ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Fauriel καὶ τὸ ὅτι ξέρομε ὅτι ὁ Γναΐδης εἶχε αὐτὴ τὴ συλλογὴ στὰ χεῖρα του μὴ κάνει νὰ πιστέψω ὅτι αὐτὸς μετέφρασε καὶ τὸ Θούριο, ἰσως ἀργότερα ἀφοῦ δημοσίευσε τὴ συλλογὴ του, ἂν δὲν συμπεριλαμβάνεται σ' αὐτήν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερο μεταφραστὴ τοῦ « Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων », ποὺ ὑπογράφει μὲ τὰ ἀρχικὰ γράμματα: Δ. Σ., νομίζω ὅτι εἶναι ὁ Δ (εστούνης) Σ (πυρίδων) ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, ἕνας ἀπὸ τοὺς λογίους Ἑλληνας ποὺ ἐξήσαν στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα στὴ Ρωσία. Ὁ Δεστούνης δὲν κατέλαβε μόνον ὑψηλὰς θέσεις στὴ ρωσικὴ διπλωματία, παρά δημοσίευσε καὶ διάφορα βιβλία φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ, καθὼς καὶ μεταφράσεις διαφόρων ἑλληνικῶν ἔργων στὴ ρωσικὴ, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιορίζομαι νὰ ἀναφέρω τὸ γνωστὸ « Σάλπισμα πολεμιστήριον » τοῦ Ἀδ. Κοραῆ, ποὺ τυπώθηκε στὴν Πετρούπολη στὰ 1807. Ὁ Δεστούνης, μολονότι ἀπὸ μικρὸς ἐγκαταστάθηκε στὴ Ρωσία, δὲν ἔχασε τὴν ὑποδουλωμένη πατρίδα του καὶ προ-

βιβλιοθήκες, ἴδου ὁ τίτλος τῆς μελέτης τοῦ κ. Τράϊκωφ ἀπὸ τὴν ἀνατύπωση: Nicolas Traïkoff, Rigas Velestinlis en Russie. Traductions russes de la « Marsellaise grecque » et du « Thourios ». Athènes 1939.

(*) Οἱ πρώτες δύο μεταφράσεις δημοσιεύτηκαν στὸ περιοδικὸ « Vestnik Evropy », ἀρ. 2ο (1821) σελ. 258-261, ἡ δὲ τρίτη στὸ περιοδικὸ « Sovremennik » τόμ. 107 σελ. 97-102.

(**) Βλέπε Σίμου Μενάρδου Περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Διάλεξις εἰς τὸν « Παρνασσόν » γυνομένη τὴν 22 Δεκεμβρίου 1924. Ἐν Ἀθήναις 1925 σελ. 7-8.

(*) Βλέπε « Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης βιβλίον. Συνταχθέν ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων γενεολογουμένου. Ἐν Πετρούπολει ΑἰΩΛ (reck. ΑΩΛ) σελ. 760-761 ».

παθοῦσε μὲ κάθε εὐκαιρία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος νὰ ἐξάψει τὸν φιλελληνισμό τῶν Ρώσων, μεταφράζοντας στή ρωσικὴ ἐπαναστατικὰ ἔργα, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ βοηθήσει τοὺς συμπατριῶτες του νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς σκλαβιάς, ὅπως μᾶς δείχνουν ἡ μετάφραση στή ρωσικὴ τοῦ φυλλαδίου τοῦ Κοραῆ « Σάλπισμα πολεμιστήριον », ἡ ἐγγραφή του στή Φιλικὴ Ἑταιρεία, ἡ ὑπεράσπιση τῶν Ἑλλήνων, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του, κατὰ τὶς ταραχὰς τοῦ 1821 στή Σμύρνη, ὅπου ἦταν πρόξενος τῆς Ρωσίας κτλ.

Τόσον ἡ δράση τοῦ Δεστούνη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὅσον καὶ τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ μεταφραστοῦ, ποὺ εἶναι καὶ τὰ ἀρχικὰ τοῦ Δεστούνη, μᾶς δίδουν, πιστεύω, τὸ δικαίωμα νὰ ἀποδώσουμε σ' αὐτὸν τὴν μετάφραση τοῦ Θούριου τοῦ Ρήγα. Φαίνεται ὅτι τὴν ἐπέτελε στὰ 1821 ἀπὸ τῆ Σμύρνης, νὰ δημοσιευθεῖ στή Ρωσία, γιὰ νὰ τονώσει τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα τῶν Ρώσων. Δὲν τόλμησε νὰ προσθέσει ὀλόκληρο τὸ ὄνομα του στὸ τέλος τῆς μετάφρασης, πιθανῶς ἐξ αἰτίας τῆς θέσεως ποὺ εἶχε στή ρωσικὴ διπλωματία.

Αὐτὰ τὰ λίγα λόγια εἶχα νὰ προσθέσω σχετικὰ μὲ τοὺς ἀνώνυμους μεταφραστὲς τῶν ποιημάτων τοῦ Ρήγα Βελεστινλή στή ρωσικὴ. Ἴσως νέες ἔρευνες στὸ μέλλον, στηριζόμενες σὲ ντοκουμέντα, νὰ δείξουν τὸ βᾶσιμον τῶν ὄσων εἶπα παραπάνω, ἴσως ὅμως καὶ τὸ ὀντίθετο.

Βουκουρέστι.

ΝΕΣΤΩΡ ΚΑΜΑΡΙΑΝΟΣ

Τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τριῶν Ἑπειρωτῶν λογίων.

Τὸ πρωτὶ τῆς 7ης Ἀπριλίου, ἡ « Πανηπειρωτικὴ Ἀδελφότης Ἀθηνῶν » συγκέντρωσε στὸν « Παρνασσὸ » τὰ μέλη τῆς καὶ πολλοὺς φίλους τῶν Γραμμάτων σὲ προσκύνημα στή μνήμη τριῶν ἐκλεκτῶν τέκνων τῆς Ἠπείρου: τοῦ Δημητρίου Σάρρου, τοῦ Χρήστου Χρηστοβασίλη καὶ τοῦ Ἀναστασίου Σακελλαρίου. Γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐργασία τοῦ πρώτου μίλησε ὁ κ. Μιχ. Ροδάς, γιὰ τοὺς πατριωτικοὺς ἀγῶνες καὶ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ δευτέρου ὁ κ. Φάνης Μιχαλόπουλος, γιὰ τὴν εκπαιδευτικὴν δράση τοῦ τρίτου ὁ πρόεδρος τῆς « Πανηπειρωτικῆς Ἀδελφότητος Ἀθηνῶν » κ. Β. Τζαλόπουλος.

Παραθέτουμε ὀλόκληρη τὴν ὁμιλία τοῦ κ. Μιχ. Ροδά, ποὺ δὲν περιωρίστηκε μόνο σὲ σκιαγραφία τοῦ Σάρρου καὶ σὲ ἀνάλυση τοῦ ἔργου του, ἀλλὰ ἔκαμε καὶ μιὰ τιμητικὴ γιὰ τὴ μνήμη του πρόταση, ἀξία ν' ἀπασχολήσῃ τὰ μέλη τῆς « Πανηπειρωτικῆς Ἀδελφότητος Ἀθηνῶν » καὶ νὰ προκαλέσῃ ἀμεσες καὶ θετικὰς ἐνέργειες.

« Ἡ αἴθουσα τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, εἶπε ὁ κ. Μιχ. Ροδάς, εἶναι γεμάτη. Παλαιοὶ καὶ νεώτεροι λόγοι, μὲ διαφορετικὰς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν γλῶσσα, διδάσκαλοι τῆς μεγάλῃς σχολῆς τοῦ Γένους, ἐπιστήμονες, ρασοφόροι ἀπὸ τὸ Φανάρι, δημοσιογράφοι καὶ ἑρασιτέχνες τῆς μουσικῆς, μερικοὶ διπλωμάτες τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας καὶ τοῦ γενικοῦ προξε-

νείου, μὲ λίγα λόγια, τὰ πατριωτικὰ καὶ φιλολογικὰ ἱερά καὶ ὅσια, ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ συγκεντρωμένη σ' αὐτὸ τὸ πνευματικὸ κέντρο.

Σὲ ὠρισμένη ὥρα, ἓνας ἄνθρωπος σὰν τὸν Αἴαντα ἐπιβλητικὸς στὸ σῶμα καὶ στή μορφή, σηκώνεται καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ βῆμα. Τὸ ὄνομα του τὸ προφέρουν ὅλοι: Σάρρος. Τὸν χειροκροτοῦν, καὶ σὲ λίγο ἐπακολουθεῖ γενικὴ σιγή. Καὶ ὁ Σάρρος, μὲ τὴν βροντερὴ φωνή του, μὲ τὸν ἐπιβλητικὸ καὶ σοφὸ του λόγο, ἀναπτύσσει τὶς ἰδέες του, ποὺ εἶναι πάντα γύρω ἀπὸ προσφιλῆ του ἑλληνικὰ θέματα.

Τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ Ἐθνοδιδασκάλου τὸ ἀκούω ἀπὸ τότε σχεδὸν ἀδιάκοπα. Ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἡ φήμη του φθάνει στή Σμύρνη. Καὶ ἀργότερα, πολὺ ἀργότερα, στὸ διάβα μου ἀπὸ τὴν Κύπρο, στὶς ἐπισκέψεις μου στὰ σχολεῖα καὶ στὶς συναντήσεις μου μὲ πνευματικὸς ἀνθρώπους, τὸ ὄνομα τοῦ Σάρρου ἔρχεται στὰ χεῖλη ὄλων, τὸν ἐνθυμοῦνται καὶ τὸν δοξολογοῦν ὡς διευθυντὴ τοῦ παγκυπρίου γυμνασίου.

Ὁ Δημήτριος Σάρρος ἦταν ἓνας ὄρεινός, — καὶ οἱ ὄρεινοὶ εἶναι διαυγεῖς, — πρωτοεῖδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου στή Βίτσα, στὰ ξακουσμένα Ζαγόρια. Ἡ ψυχὴ του ἀτσαλώθηκε ἐθνικὰ καὶ πατριωτικὰ ἐκεῖ ἐπάνω στὰ Ἠπειρωτικὰ βουνά. Ἡ λεβεντογέννα Ἠπειρος τὸν ἔδωσε στὸ ἔθνος. Στὰ ξακουσμένα Γιάννενα ἐγεύθη τοὺς πρώτους ὄρμους πνευματικῶν καρπῶν, ἐκεῖ στή Ζωσιμαία Σχολὴ πήρε τὸν ἀγιασμό τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Τὰ ξακουσμένα Γιάννενα. Πόσες ἀναμνήσεις! Ἡ Ἠπειρωτικὴ ψυχὴ σας εἶναι καὶ ψυχὴ μας. Ἄς κάνουμε ἓνα νοερὸ γοργὸ ταξεῖδι στὰ περασμένα. Ἐνα λευκὸ καράβι, ποὺ ἔμοιαζε σὰν τὴν Ἀργώ, μ' ἔφερε κάποτε ἀπὸ τὰ ἐλεύθερα νερά τῆς Πάτρας καὶ Λευκάδας, στὰ σκλαβωμένα Ἠπειρωτικὰ ἀκρογιάλια.

Στὴν Πρέβεζα ζοῦσε τότε καὶ πρωτοστατοῦσε σὲ κάθε καλὸ καὶ ἀγαθὸ ὁ μητροπολίτης Δωροθέος Μαιμέλης, ὁ μετέπειτα τοποτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἀπὸ τὴν Πρέβεζα τ' ἀμάξια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μᾶς μεταφέρουν στή Φιλιππιάδα, διανυχτερεύουμε ἐκεῖ, καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὸ ἀπόγιομα φτάνουμε στὰ Γιάννενα. Ὁραμα τὸ θέαμα μὲ τὰ τριγύρω βουνά καὶ τὴν ἀτάραχη λίμνη κάτω μὲ τοὺς θρύλους τῆς. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κυβερνοῦσε τὴν Ἠπειρο ὁ Ὅσμάν πασῶς, ὄνομα στρατιωτικὸ, γνωστὸ ἀπὸ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 καὶ τὴν αἱματηρὴ μάχη τοῦ Γριμπόβου. Στὰ 1904 ἔπεσε στή δυομῆνεια τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, καὶ βαλῆς τῆς Ἠπείρου ἐστάλη ὁ πολὺς Σεῖφαλλάχ, ὁ ἐπιτελάρχης τοῦ Ἐτέμ, ποὺ κατέλαβε τὴν Θεσσαλία στὸ τραγικὸ 1897.

Στὰ Γιάννενα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ ὄραμα τῆς ἐλευθερίας συγκινοῦσε βαθειὰ τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀξιωματικοῦ Τσιριγιώτη, μυστικοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Μακεδονικοῦ Κομιτάτου, μὲ τὶς ἐθνικὰς ἐνέργειες τοῦ γενικοῦ προξένου Στουρνάρα καὶ τοῦ διερχομένου Χαντέλη.

Καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴν ἐθνικὴ ἐκδήλωση ἡ Ζωσιμαία Σχολὴ μὲ γυμνασιάρχην τὸν ἀτρόμητο Καλούδη. Ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολὴ κεν-